

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2019, s.2: 323-361

Uşak İli Örneğinde İmam Hatiplerin Hadis Yeterlilikleri
Hadith Qualifications of Imam Orators in Uşak Province

Hikmet GÜLTEKİN

Dr. Öğretim Üyesi, Uşak Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Assist. Prof., Uşak University, Faculty of Theology,
Department of Hadith
Uşak / TURKEY
hikmet.gultekin@usak.edu.tr
ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9634-4681

DOI: 10.5281/zenodo.3463929

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Ağustos / August 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Eylül / September 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Eylül / September 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: GÜLTEKİN, H. (2019). Uşak İli Örneğinde İmam Hatiplerin Hadis Yeterlilikleri. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (Eylül 2019): 323-361.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Türkiye’de din hizmetleri görevini yürütmekle yetkili tek kurum Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu yetkisini büyük oranda imam hatipler eliyle yürütmektedir. Bu sebeple imam hatiplerin başarılı olması, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın da başarılı olması demektir. Bir imam hatibin görevinde başarılı olabilmesi için öncelikle ilmi alanda yeterli düzeyde eğitilmiş olması gerekmektedir. Hadis ilmi de en önemli dini ilimlerden birisidir. Hadis alanında yeterli olabilmek için temel kaynakları okumak ve güncel yayınları takip etmek, bunun yanında hadis usulü ilminin temel konularını, sahih ve uydurma hadislerin özelliklerini bilmek gerekmektedir. Bu konularda yeterli bilgi sahibi olmayan imam hatiplerin görev süresince hadisle alakalı problemleri çözebilmeleri ve başarılı bir görev yapabilmeleri mümkün değildir. Bu makalede, uygulanan anket sorularına verdikleri cevaplar ışığında Uşak ilinde görevli imam hatiplerin hadis kaynaklarını okuma, hadisleri doğru anlama, uydurma hadisleri tanıma gibi konulardaki görüş ve yeterlilikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam hatip, Cami, Hadis kaynakları, Hadis bilgisi.

Abstract

The Presidency of Religious Affairs is the only institution authorized to carry out the task of religious services in Turkey. The Presidency of Religious Affairs carries out this authority largely by the hands of imam orators. For this reason, the success of imam orators means that the Presidency of Religious Affairs is also successful. In order for an imam orator to succeed in his duty, first of all he must be sufficiently educated in the field of religious sciences. Hadith science is one of the most important religious sciences. In order to be sufficient in the field of hadith, it is necessary to study the basic sources and follow the current publications. In addition to these, it is necessary to know the basic subjects of the hadith methodology and the characteristics of authentic hadiths and fabricated hadiths. It is not possible for imam orators who do not have sufficient knowledge about these issues to solve the problems that they may encounter during the duty and accomplish successfully. In this article, the views and competencies of the imam orators who are in charge

of Usak in terms of reading the hadith sources, understanding the hadiths correctly and recognizing the fabricated hadiths were tried to be evaluated in accordance with the answers of them to the applied survey questions.

Keywords: The Presidency of Religious Affairs, Imam orator, Mosque, Hadith sources, Hadith knowledge.

Giriş*

Geçtiğimiz 30 yıllık dönemin Türkiye’de hadisler konusunda çeşitli ilkelerin yaşandığı, daha önce pek görülmeyen inkarcı görüşlerin ortaya çıktığı bir dönem olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle 90’lı yılların başından itibaren Kur’âniyyûn ekolünden modernist İslamcı olarak nitelendirilen bazı yazarlardan yapılan tercüme aracılığıyla veya yenilikçi olarak da nitelendirilen akademisyen ve araştırmacılar eliyle hadisler, hadis kaynakları ve bazı sahabeler eleştirilmeye başlanmıştır. Bahse konu akademisyen ve araştırmacıların bazıları hadisleri tamamen uydurulmuş olmakla itham etmişlerdir. Bu kişiler dinde tek delilin Kur’ân olduğunu, hadislerin sıhhatine güvenilemeyeceğini gerek yazdıkları eserlerde, gerekse katıldıkları TV programlarında sürekli dillendirmektedirler. Hint kıtasını sonra Mısır ve Arap coğrafyasını dolaşarak Türkiye’ye gelen bu fikirler geleneği kıyasıya eleştirmekte hatta reddetmektedir. Taraflar arasında bir fikir teatisinden ziyade reddiye şeklinde cereyan eden tartışmalar aynı zamanda Müslümanlar arasında kutuplaşmalara da sebebiyet vermektedir. Öyle ki hadis ve sünneti savunan gruplarla Kur’ân dışında delil kabul etmeyen Kur’âniyyûn hareketi diyebileceğimiz düşünce taraftarları birbirlerinin arkasında namaz kılmamakta, hatta birbirlerini tekfir edebilmektedirler. Halka açık TV programlarında hadis karşıtı düşüncelerini açık bir şekilde dile getiren akademisyen ve yazarlar halkın geleneksel bilgi ve algılarını etkilemeyi ve kendi gündemlerini kamunun gündemi haline getirmeyi başarmaktadırlar. Haliyle bu durumdan imam hatipler de etkilenmektedirler. Birçok hadis kitabının basımını gerçekleştiren Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan bir imam hatibin hadis karşıtı olması en azından çalıştığı kurum adına sıkıntılı bir durumdur. Görebildiğimiz kadarıyla DİB hadis ve sünnet konusunda medyada dillendirilen aykırı fikirlere cevap ver-

* Bu makale 12.7.2017 tarihinde sonuçlandırılan “*Cami ve İrşat Faaliyetlerinde Hadis Sünnet Uygulamaları*” başlıklı proje kapsamında yapılan anket verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

me yolunu seçmemektedir. Belki DİB'in böyle davranması bir strateji değil, aykırı fikirlerin DİB üzerinden kendi reklamlarını yapmalarına fırsat vermeme düşüncesinden de kaynaklanıyor olabilir. Ancak halkın gündemini oluşturan tartışmalar karşısında DİB'in imam hatiplere yönelik ciddi projeler geliştirdiğinden bahsetmek de mümkün değildir.

Cami ve İrşat Faaliyetlerinde Hadis Sünnet Uygulamaları başlığıyla uyguladığımız proje kapsamında, son yıllarda hadis sünnet bağlamında gündemi işgal eden tartışmalar konusunda imam hatiplerin bilgi seviyeleri ve düşüncelerini belirleyebilmek niyetiyle bir anket çalışması yaptık. Bu anketten hareketle ayrı iki makalede imam hatiplerin anket sorularına verdikleri cevapları değerlendirmeye çalıştık. Toplam 36 sorudan oluşan anketimizde imam hatiplerin hadis ve sünnet konusunda eğitim durumları, hadis bilgileri ve sünnet algılarını tespit edebilmek için sorduğumuz 12 sorunun cevapları "İmam Hatiplerin Hadis Bilgileri ve Sünnet Algıları (Uşak ili örneği)" başlıklı makalede değerlendirilmişti. Bu makalede ise diğer sorulardan hareketle imam hatiplerin hadis kaynaklarını okuma, yayınları takip etme, hadisin sıhhatini önemseme, hadisleri doğru anlama, irşad faaliyetlerinde uydurma hadis kullanımı gibi konularda görüşlerini ve yeterliliklerini öğrenmeye yönelik soruların cevapları ele alınıp değerlendirilecektir.

1. Hadis Kaynaklarını Okuma, Hadisleri Anlama ve Günümüze Uyarılama

İslâmî ilimler tamamen donuk ve hiç değişmez hükümlerden oluşmazlar. Haramlar ve helaller, farzlar ve sünnetler dayanakları belli sabit hükümlerdir. Ancak yeri geldiğinde zaruretler mahzurlu şeyleri helal kıldığı gibi, bilimsel verilerin değişimine, küreselleşmeye veya daha başka etkenlere bağlı olarak toplumda kabul gören genel anlayışın değişmesiyle ayet ve hadislere dayalı yorumlarda da bazı uyarlamalar olabilir. Burada kastettiğimiz uyarılama hükmü etkileyen farklı yorumlar geliştirmek değil, yanlış anlamaya meydan vermemek için hadisi Hz. Peygamber'in kastettiği manaya uygun olarak anlamaya çalışmaktır.

İlk dönemlerden itibaren ezber ve kısmen de yazılı olarak sahabe tarafından kendilerinden sonraki nesle aktarılan hadis-sünnet bilgisi, tabi'ün döneminde farklı kitap ve cüzlerde toplanmış, II./VIII. asrın ortalarından itibaren

ren de *câmî* ve *musannef* türü kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Bir sonraki dönemde ise hadisler tasnife tabi tutulmuş, bu gün elimizde olan *Kütüb-i sitte* ve diğer hadis kitapları ortaya çıkmıştır. Önceleri daha çok *ale'r-ricâl* sonraları ise *ale'l-ebvâb* tertib edilen kitaplar hala kütüphanelerimizin baş eserlerindedir.

Daha sonraki dönemlerde alimler bu kitaplardan istifadeyi kolaylaştırmak için temel kitaplarda bulunan aynı konudaki hadisleri bir araya toplayarak ansiklopedi tarzında kitaplar yazmışlardır. Konulu hadis metinleri diyebileceğimiz bu kitaplardan başka, hadis kitaplarının birbirlerine olan ziyadelelerini göstermek için *zevâid* türü kitaplar da yazılmıştır. Çoğu zaman talebelerden veya diğer alimlerden gelen teklifler üzerine yazılan bu kitaplar kendi dönemlerinde ve sonrasında hadis talebelerine büyük kolaylıklar sağlamıştır. Günümüzde de dijital kitaplar, her türlü eseri bünyesinde barındırabilen ve arandığında her türlü bilgiyi araştırmacıların önüne seren bilgisayar ve telefon programları geliştirilmiştir. Muhtemelen teknolojinin ilerlemesine bağlı olarak bu tür yenilikler daha da ileri gidecek ve yakın bir zamanda çok daha kullanışlı programlar da geliştirilecektir.

Burada dikkat çekmek istediğimiz farklı bir konu daha bulunmaktadır: Yazılan bunca kitaba rağmen neden aynı kaynak ve malzemelerden derlenmek suretiyle benzerleri yazılmaya devam etmektedir? Mesela İbnü'l-Esîr'in (606/1210) *Câmi'u'l-usûl fi ehâdisi'r-Rasûl'ü*, Beğavî'nin (516/1122) *Mesâbihü's-sünne'si*, Hatîb et-Tebrîzî'nin (741/1340) *Mişkâtü'l-Mesâbih'i* ve daha başka kitaplar varken Diyanet İşleri Başkanlığı *Hadislerle İslam* isimli emek mahsulü yeni bir derleme kitaba neden ihtiyaç duymuştur?

Çünkü günümüz Müslümanları eskiye oranla daha rasyonel düşünmekte ve bilimsel verilere itibar etmektedirler. Bu sebeple eskiden sorgulamadıkları şeyleri sorgulamakta, bir bilginin kaynaklarda yer almasını her zaman yeterli görmemektedirler. Oysa yukarda zikrettiğimiz ansiklopedik hadis kitaplarının yazıldığı dönemlerde daha çok "Hz. Peygamber böyle söylemişse vardır bir hikmeti" anlayışının hakim olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple zamanla yazılan her yeni eser bir gerekçeye istinad ediyor ve bir gereksinimi karşılıyordu. Müslüman toplumlarda zamana ve olaylara bağlı olarak ortaya çıkan değişimler, yeni derleme kitapların yazılmasını teşvik eden bir unsur olmuştur. Dolayısıyla seçme hadislerle hazırlanan güncel bir derlemede bu günkü

Müslümanların bakış açılarına muvafık olarak müteşâbih konularda, fiten ve melâhim konularında veya bilimsel verilerle uyuşmadığı bu sebeple de itirazlara muhatap olabileceği düşünülen bazı hadislerle yer verilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Bu durumu bir açıdan normal olarak görmek mümkün olabilir. Ancak yazılan kitaplarda izah etmekte zorlanan veya itirazlardan çekinilerek bazı hadislerle yer verilmemesi sorunu tamamen çözmektedir. Çünkü bu hadisler ana kaynaklarda bulunmaktadır. Mesela günümüzde *Kütüb-i sitte* ve daha başka hadis kitaplarında geçen, “*Sinek birinizin içeceğine¹ (kabına/taşağına) düştüğünde onu tamamen batırıp öyle atsın. Çünkü onun iki kanadından birisinde şifa, diğerinde ise hastalık vardır*”², “*Müslümanlar Yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Müslümanlar onları öldürür hatta öyle olur ki, bir Yahudi bir taşın ve ağacın arkasına saklanır da taş veya ağaç şöyle der: Ey Müslüman, ey Allah'ın kulu bu arkamdaki Yahudi'dir, onu öldür. Ancak ğarkad (العُرْقَد) ağacı hariç. Çünkü o Yahudilerin ağaçlarındandır*”³ gibi hadislerin bir devlet kurumu olarak DİB tarafından hazırlanıp bastırılan güncel bir kitapta yer alması farklı düşünenlerin yanlış anlamalarına ve olumsuz değerlendirmeler yapmalarına sebebiyet verebilir. Nitekim günümüzde daha çok medya aracılığıyla yürütülen hadis karşıtlığı genellikle müteşâbih, yerel, kültürel ve tarihsel bağlamı olan rivayetler üzerinden yapılmaktadır. Oysa yerel ve kültürel bağlamı olan rivayetlerde anakronizme düşmek bir yanlıdır. Hadis karşıtı söylemleri dilendiren araştırmacılar seçme hadislerden hazırlanan kitaplardan ziyade Buhârî'yi, İbn Mâce'yi ve diğerlerini eleştirmektedirler. Ana kaynaklar eleştirilince seçilen hadislerle hazırlanan derleme eserlerin tenkid edilmemiş olması hadis ve sünneti savunma adına yeterli bir adım değildir diye düşünüyoruz. Kanaatimize göre eleştirilere muhatap olan hadisleri tamamen inkar etmek

¹ Buhari, *Bed'ü'l-halk*, 17. (*Bed'ü'l-halk'ta* (شراب) içecek, *Tıbb'ta* ise (إِنَاء) kap-kacak olarak geçmektedir. İnâ' kelimesi izafetle (إِنَاء الْمَاء) su çanağı manasına da gelmektedir. Her iki rivayette Ebû Hureyre yoluyla gelmektedir. Ebû Dâvûd'un rivayeti Ebû Hureyre yoluyla gelmektedir. İbn Mâce'nin iki rivayetinden biri Ebû Hureyre diğeri Ebû Sa'îd el-Hudrî yoluyla gelmektedir.

² Buhârî, *Bed'ü'l-halk*, 17; *Tıbb*, 58; Ebû Dâvud, *Ef'ime*, 49, İbn Mâce, *Tıbb*, 31. Hadisin metni: (إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِسْهُ كُلَّهُ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ شِفَاءٌ وَفِي الْآخَرِ دَاءٌ).

³ Müslim, *Fiten*, 82. Hadisin metni:

(لَا تَقْرَأُ السَّاعَةَ حَتَّى يَقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ فَيَقْتُلُهُمُ الْمُسْلِمُونَ حَتَّى يَخْتَبِيَ الْيَهُودِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ وَالشَّجَرِ فَيَقُولُ الْحَجَرُ أَوْ الشَّجَرُ يَا مُسْلِمُ يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا يَهُودِيٌّ خَلْفِي فَتَعَالَ فَاقْتُلْهُ إِلَّا الْعُرْقَدَ فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرِ الْيَهُودِ).

yerine bağlamaları, sebep-i vürûdları ve yerellikleri üzerinden yorumlar yaparak anlaşılır hale getirmek daha tutarlı bir yol olabilir.

Bahsettiğimiz değişim sürecinde acaba imam hatiplerin hadis bilgilerinde de değişimler olmuş mudur? Bir diğer ifadeyle imam hatipler hadisle alakalı yayınları takip etmekte midirler, farklı düşüncelerden etkilenmişler midir ve hadislerin isabetli yorumlarla daha anlaşılır hale getirilmesi gibi konularda ne düşünmektedirler? Bu makalede Uşak ilinde görevli 135 imam hatibe uyguladığımız ankete verilen cevaplar değerlendirilecek ve imam hatiplerin düşünceleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.1. Hadisle İlgili Yayınların Takibi

Soru 2) Hadis alanı ile ilgili yayımlanan kitap ve makaleleri ilgiyle takip ederim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	10	7,5
Büyük Ölçüde Evet	40	29,9
Kararsızım	20	14,9
Büyük Ölçüde Hayır	52	38,8
Kesinlikle Hayır	12	9,0
Toplam	134	100

Tamamen evet ve büyük ölçüde evet diyenlerin oranı toplamda %37,4, *kesinlikle hayır ve büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı ise toplamda %47,8'dir. Bu tabloya göre imam hatiplerin çoğunluğu güncel ve akademik yayınlara ilgi duymamaktadırlar. Bununla birlikte 1/3 oranında imam hatip ise gündem belirleyen hadis tartışmalarını takip etmekte ve cevap arayışı içerisine girmektedirler. Bu arayış öğrenme merakından kaynaklanabileceği gibi muhatap olunan sorular karşısında cevap verebilme amacına matuf da olabilir. Aslında bu rakam kanaatimizce azımsanmayacak bir rakamdır. Çünkü vaazlar merkezi sistemle camilere ulaşmakta ve çoğu zaman vaizin söyledikleriyle yetinilmektedir. Oysa imam hatipler kendilerine sorulan soruları vaazlarında cevaplamak gibi bir uygulamada bulunabilirler. Bu durum zorunlu olarak bir arayış

içerisine girip kaynaklara bakmaya ve güncel yayınları takip etmeye de sebebiyet verecektir. İmam hatipler örnek uygulama olarak camilere soru kutuları koyabilirler. Bu kutular aynı zamanda ihtiyaç sahibi olanları belirlemek için de kullanılabilir. Yine müftülüklerle telefon aracılığıyla sorulan güncel sorular da vaazlarda gündeme getirilebilir. Cemaati soru sormaya teşvik edici bu uygulamalar imam hatiplerin hedef kitleyle diyaloglarını artırmalarına da hizmet edecektir. İmam hatiplerin günlük veya haftalık tutacakları bir deftere sorulan soruları ve verilen cevapları yazmaları ve bu defteri cami denetiminde sunmaları istenebilir. Zamanla bu defterlerin kitaplaştırılarak yayınlanması da söz konusu olabilir. Bir diğer uygulama da cami girişinde rahatlıkla görülebilen bir yerde dijital veya normal yazı tahtası buldurmak, bazı mesajları, güncel değerlendirmeleri ve soruların cevaplarını oraya yazarak vermek suretiyle yapılabilir.

1.2. Hadis Yorumlarının Güncellenmesi

Soru 3) Bir hadisi anlatırken/öğretirken, o hadisi güncel hayatla ve güncel sorunlarla ilişkilendirmeye özen gösteririm.

	Sayı	%
Tamamen Evet	34	25,2
Büyük Ölçüde Evet	78	57,8
Kararsızım	10	7,4
Büyük Ölçüde Hayır	11	8,1
Kesinlikle Hayır	2	1,5
Toplam	135	100

Tabloda görüldüğü üzere imam hatiplerin *Tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyenlerin oranı toplamda %83, *kesinlikle hayır* ve *büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı ise toplamda %9,6'dır. Yine kararsızların oranı da oldukça düşük seviyededir. Bu oranlar imam hatiplerin sünnetin mahiyeti ve uyarlanması konusunda yüksek seviyede bir bilince sahip olduklarını göstermektedir. Bu konu fıkhı'l-hadis bağlamında son derece önemlidir. Çünkü hadislerde ve sünnette var olan bir uygulama amacı anlaşılmadan aynen taklit edilirse bu her zaman sünneti örnek almak anlamına gelmeyebilir. Mesela Hz. Peygam-

ber'in saçını veya tırnaklarını kesme aralığını taklit etmek sünnetin evrensel rehberliğine uymak anlamına gelmez. Yere sofraya serip oturarak yemek sünnetinde olan bir uygulamadır, ancak günümüzde olduğu gibi masada yemek sünnete muhalefet anlamına gelmemektedir. Hz. Peygamber'in sofrasında var olan genelde bir kap yemekti. Türlü türlü yemekleri oturarak tıka basa yiyen kimse sadece yerde oturmakla evrensel bir sünneti uygulamış olmaz. Ayrıca günümüzde oturarak yemek genel bir örf veya tevazu alameti olarak da görülmemektedir. Yemeği masada yiyen insanlar bunu ya sağlık nedeniyle veya kolaylık olsun diye yapmaktadırlar. Ev hanımları için halıyla döşenmiş bir evde yemekleri tezgâhtan masaya, bulaşıkları ise masadan tezgâha taşımak büyük kolaylık sağlamaktadır. Herkes için ayrı bir tabak ve üç-beş çeşit yemeği yer sofrasına koymak hizmetçi kültürünün olmadığı toplumumuzda ev hanımları için ciddi bir külfet ve eziyet demektir. Yine elbisenin yerde sürünecek derecede uzun olması Hz. Peygamber döneminde kibir alameti olarak görülmesi de böyledir. Günümüzde elbisesini yerde sürümek zenginlik göstergesi değil pejmürdelik olarak kabul edilmektedir. Burada şunu bilmek gerekir ki insanlar giyim kuşam konusunda neyi gösteriş ve kibir için yapıyorlarsa ondan uzak durmak gerekir.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Hz. Peygamber zamanın şartları gereği bir uygulamada bulunmuş ise bunun o gün için yaşadığı toplumun kültüründe yeri ve haklı bir gerekçesi vardır. Ancak kültüre bağlı bu gerekçe ortadan kalktığında anlayışların da değişime uğraması kaçınılmazdır.

Soru 30) Aktaracağım hadislerin Peygamberimiz tarafından hangi anlamda / bağlamda söylendiğini merak edip araştırdım.

	Sayı	%
Tamamen Evet	33	25,2
Büyük Ölçüde Evet	58	44,3
Kararsızım	21	16
Büyük Ölçüde Hayır	17	13
Kesinlikle Hayır	2	1,5
Toplam	131	100

Bir hadisin, kim için ve ne için söylendiğini bilmek, o hadisin doğru anlaşılması için önem arz etmektedir. Bu sorunun cevaplarına baktığımızda imam hatiplerin bu konunun önemini kavradıkları fark edilmektedir. *Tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyenlerin oranı toplamda %69,5, *kesinlikle hayır* ve *büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı ise toplamda %14,5'dir. 3 (*Bir hadisi anlatırken/öğretirken, o hadisi güncel hayatla ve güncel sorunlarla ilişkilendirmeye özen gösteririm*) ve 30. sorularda *kesinlikle hayır* diyen sadece iki imam hatip olduğu görülmektedir. Şayet bir sehiv değilse kanaatimizce bu hadis ve sünnet konusunda hiçbir olumlu görüşü olmayanların bir diğer ifadeyle dinde Kur'ân dışında bir delil kabul etmeyenlerin cevabıdır. Her iki soruya da *büyük ölçüde hayır* diyenlerin takriben yarısı da yine bu hususta kafası karışık olanların sayısıdır. Kanaatimizce bu konularda bir dizi ders, konferans veya sempozyum bu kafa karışıklığını büyük oranda ortadan kaldıracaktır.

2.1. Hadislerin Kaynağını ve Sıhhatini Önemseme

Soru 21) *Kütüb-i sitt'e*'de geçen rivayetlerin tamamının Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam.

	Sayı	%
Tamamen Evet	41	30,8
Büyük Ölçüde Evet	66	49,6
Kararsızım	17	12,8
Büyük Ölçüde Hayır	6	4,5
Kesinlikle Hayır	3	2,3
Toplam	133	100

Bu görüşe *kesinlikle evet* ve *büyük oranda evet* diyenlerin oranı toplamda %80,4, *büyük ölçüde hayır* ve *kesinlikle hayır* diyenlerin oranı ise toplamda %6,8, kararsızlar ise %12,8'dir. Bu sonuçlar bize imam hatiplerin *Kütüb-i sitt'e*'ye karşı yüksek oranda güven duyduklarını göstermektedir. *Büyük ölçüde hayır* ve *kararsızım* diyenlerin bir kısmının bu eserlerde çok zayıf veya uydurma olmakla tenkit edilen rivayetlerin de olduğu bilenler olması, *kesinlikle hayır* diyenlerin ise en azından bir veya ikisinin hadisleri reddeden bir anlayışta olmaları muhtemeldir. Çünkü benzer sorularda *kesinlikle hayır* diyenlerin sayı-

sının birbirine yakın çıkması bu ihtimali akla getirmektedir. 23. sorunun cevapları bu konuda daha bilinçli verilmiş cevaplar olarak gözükmektedir:

Soru 23) Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından onaylanmış eserlerde hadis olarak geçen bir sözün Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam.

	Sayı	%
Tamamen Evet	72	53,3
Büyük Ölçüde Evet	52	38,5
Kararsızım	9	6,7
Büyük Ölçüde Hayır	1	0,7
Kesinlikle Hayır	1	0,7
Toplam	135	100

İmam hatiplerin %91,8'i kesinlikle evet ve büyük oranda evet diyerek Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından onaylanmış eserlerde hadis olarak geçen bir sözün Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymadıklarını ifade etmektedirler. Bu oran *Kütüb-i sitté*'ye olan güvene göre %11,4 daha yüksektir. Yani imam hatipler DİB tarafından yayınlanan bir eserde geçen hadislerin sıhhatine *Kütüb-i sitté*'de geçen hadislerin sıhhatinden daha fazla güvenmektedirler. 21. soruda (*Kütüb-i sitté*'de geçen rivayetlerin tamamının Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam) "büyük ölçüde hayır ve kararsızım diyenlerin bir kısmının bu eserlerde çok zayıf veya uydurma olmakla tenkit edilen rivayetlerin de olduğunu bilenler olması muhtemeldir" şeklindeki değerlendirmemizin 23. sorunun cevaplarıyla desteklendiğini söyleyebiliriz. Bu durumda %11,4 oranında imam hatip *Kütüb-i sitté*'de çok zayıf veya uydurma olmakla tenkit edilen rivayetlerin olduğu bilgisine sahiptirler. Hatta bu rakamın daha yüksek olması da muhtemeldir. Bu soruda büyük ölçüde hayır ve kesinlikle hayır diyen imam hatiplerin sayısı iki olup, %1,4'lük bir orana tekabül etmektedir. Bunların 21. soruda kesinlikle hayır diyerek *Kütüb-i sitté*'deki hadislerin sıhhatine de güvenmediklerini söyleyenler olması kuvvetle muhtemeldir. Şayet tabloda görülen iki imam hatip bu cevabı sehven değil de bilinçli olarak vermişlerse kanaatimizce bu güvensizliğin sebebi, hadislerin sonradan uydurulmuş olduğu söyleyen araştırmacılarla aynı kanaati paylaşmalarıdır. 22. soruda imam hatiple-

rin bilimsel araştırmalara yaklaşımları konusunda ise biraz daha farklı ve ilginç bir sonuç karşımıza çıkmaktadır:

Soru 22) Bilimsel bir makalede veya tezde hadis olarak verilen bir rivayetin Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam.

	Sayı	%
Tamamen Evet	24	17,9
Büyük Ölçüde Evet	46	34,3
Kararsızım	47	35,1
Büyük Ölçüde Hayır	11	8,2
Kesinlikle Hayır	6	4,5
Toplam	134	100

İmam hatipler bilimsel makale ve tezlerde geçen hadislerle, *Kütüb-i sitte* veya DİB tarafından onaylanan eserlerdeki hadisler kadar güvenmemektedirler. Bununla birlikte *kesinlikle evet* ve *büyük oranda evet* diyerek bilimsel makale ve kitaplarda geçen hadislerin sıhhatine güvenenlerin oranı toplamda %52,2'dir. Yani yarıdan fazlası bilimsel çalışmalarda geçen rivayetlerin sıhhatinden şüphe duymamaktadırlar. Bu soruda kararsızların oranı da %35,1 ile oldukça yüksek çıkmaktadır. Muhtemelen bunun sebeplerinden birisi ekranlarda herkesin karşısında birbirleriyle kıyasıya tartışan ve birbirlerini acımasızca eleştiren akademisyenlerdir. Bazı akademisyenler ve araştırmacılar ekran karşısında eskiye ait ne varsa yanlışmış ve on dört asırdır yanlış anlaşılan İslam'ın ne olduğunu ilk defa kendisi keşfetmiş gibi konuşmaktadırlar. Muhtemelen imam hatiplerin bir kısmı araştırmacı kimliğiyle konuşan kişilerin de akademisyen olduklarını düşünmektedirler. Bir diğer sebep, bazı Müslümanlar tarafından sevilen ve takip edilen araştırmacı, hoca, kanaat önderi vb. vasıflarla nitelendirilen tanınmış kişilerin akademisyenleri, bazı akademisyenlerin de onları hedefe koyarak eleştiride bulunmalarıdır. Bu türlü eleştiriler her iki tarafı da yıpratmakta ve itibarlarına büyük oranda zarar vermektedir. Hatta onlardan birisi bizzat isimler vererek ve "*üniversitelerdeki hadis hocalarına güvenmeyin, onlar Ehl-i sünnet yolunda değillerdir*" anlamına gelen sözler söyleyerek konuşmaktadır. Eleřtiriyi zaman zaman tekfir derecesine vardiıranlar

bile olmaktadır. Akademik ünvanı olanların hedef tahtasına koydukları bazı kanaat önderlerinin imam hatipler arasında da sevenleri ve hatta bağlıları bulunmaktadır. Bu durum ister istemez söz konusu imam hatiplerin akademisyenlere karşı ön yargılı olmalarına sebebiyet verecektir. 18 (*Yaşayan ve halk tarafından sevilen mütedeyyin hocaların veya kanaat önderlerinin eserlerinde geçen hadislerin genelde sahih olduğunu düşünürüm*), 19 (*(Abdulkadir Geylani, Muhyiddin İbnü'l-Arâbî, Mevlana gibi) tanınmış büyük mutasavvıfların eserlerinde geçen hadislerin Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam*) ve 20. (*Evlüyallahın manevi âlemde Peygamberimizle görüşüp ondan öğrendiklerine eserlerinde yer verdiğini, zahir ulemasının eleştirdiği bilgilerin de bu tür bilgiler olduğunu söyleyenlere katılırım*) soruların cevaplarında da imam hatiplerin kanaat önderlerine karşı yüksek oranda güven duydukları görülmektedir. Farklı başlık altında değerlendirilmekle birlikte verilen cevaplara göre imam hatiplerin toplamda %57,1'i Abdulkadir Geylani, Muhyiddin İbnü'l-Arâbî, Mevlana gibi tanınmış büyük mutasavvıfların eserlerinde geçen hadislerin Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymamaktadırlar. Yine imam hatiplerin %49,3'ü yaşayan ve halk tarafından sevilen mütedeyyin hocaların veya kanaat önderlerinin eserlerinde geçen hadislerin genelde sahih olduğunu düşünmektedirler. Tamamı değilse de takriben bu oranların üçte biri kadar imam hatip (genele göre takriben %10) kanaat önderlerine itimat etmektedirler. 22. sorunun cevaplarında görüldüğü üzere bilimsel makale veya tezlerde geçen hadislerin sıhhatine güvenin düşük seviyede çıkmasının gerekçelerinden birisi de kanaat önderlerine saygı ve güven duyan imam hatiplerdir.

Soru 34) Okuduğum bir kitapta zikredilen hadislerin kaynağının dipnotta gösterilmesini önemserim ve bunu özellikle ararım.

	Sayı	%
Tamamen Evet	68	51,1
Büyük Ölçüde Evet	43	32,3
Kararsızım	14	10,5
Büyük Ölçüde Hayır	7	5,3
Kesinlikle Hayır	1	0,8
Toplam	133	100

Bu soruya *kesinlikle hayır* şeklinde cevap veren bir imam hatibin 21 ve 23. sorulara da (*Kütüb-i sitt'e ve DİB tarafından onaylanmış eserlerde hadis olarak geçen bir sözün Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam*) *kesinlikle hayır* şeklinde cevap verdiğini düşünmekteyiz. Bunun sebebi de muhtemelen bu imam hatip hangi kaynaktan geçerse geçsin ve kim tarafından rivayet edilirse edilsin hiçbir hadisin Hz. Peygamber'e nisbet edilmesini kabul etmemekte aksine bütün hadislerin sonradan uydurulduğunu düşünmekte, bir hadisin senedi ne kadar sahih olursa olsun, hangi muhaddisler tarafından sahih bulunursa bulunsun bunu önemsememekte ve Kur'ân dışında ikinci bir kaynak kabul etmemektedir. Bu bir kişinin bilerek değil de nerede geçerse geçsin hadis olarak nakdedilen hiçbir rivayeti araştırma gereği duymadan kabul eden birisi olması da muhtemel olmakla birlikte 21. soruda *kesinlikle hayır* diyerek *Kütüb-i sitt'e*'deki hadisleri kabul etmeyen üç kişi ve 23. soruda DİB tarafından onaylanan eserlerde geçen hadisler konusunda *kesinlikle hayır* diyerek hadislerin sıhhatine güvenmediğini söyleyen bir kişi bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Kanaatimize göre bu bir kişi benzer soruların tamamında olumsuz görüş belirtmektedir.

Tabloda görüldüğü üzere "*okuduğum bir kitapta zikredilen hadislerin kaynağının dipnotta gösterilmesini önemserim ve bunu özellikle ararım*" diyenlerin oranı *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyenlerin toplamına göre %83,4'tür. Bu oran imam hatiplerin hadisin kaynağını dolayısıyla da sıhhatini önemsediklerini söyleyebilmek için yeterli bir orandır. *Kararsızların* ve *büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı toplamda %15,8 olup çok yüksek değildir. Muhtemelen bu imam hatiplerin bazıları kaynaklardaki hadislerin sıhhati konusunda tereddütleri olanlar, bir kısmı da kaynak verilmesini önemsemeyenlerdir. Bu yorumu destekleyen bir diğer tablo ise 24. soruda (*Herhangi bir kaynaktan (tefsir, nasihat, irşâd vb. kitaplarda) hadis olarak zikredilen bir söz, İslam dininin temel ilkelere aykırı değilse, o sözün Peygamberimize ait olduğunu düşünürüm*) karşımıza çıkmaktadır. Burada cevap olarak imam hatiplerin %11,9'u *tamamen evet*, %48,5'i ise *büyük ölçüde evet* demektedirler. Bu sonuca göre imam hatiplerin yarısından fazlası konusu ne olursa olsun bir Müslüman alim veya araştırmacı tarafından yazılan kitaptaki hadislerin metinlerinde problem görmedikleri sürece itimat etmekte, o hadisin sıhhat ve kaynağını araştırma gereği duyma-

maktadırlar. Kitabın yazarı tanınmış bir mutasavvıf veya meşhur bir alim ise veya söz konusu kitap meşhur ve ma'rûf ise bu güven daha da artmaktadır. Böylesi durumlarda çoğu kez *"Bu zat Hz. Peygamber'e iftira edecek değil ya, şayet bu hadis uydurma olsaydı bu alim onu mutlaka bilir ve kesinlikle kitabına almazdı"* şeklinde düşünülmektedir. Bazı imam hatipler de manasında bir sıkıntı olmadığı sürece hadis olarak nakledilen her rivayetin vaaz ve irşad konuşmalarında kullanılabileceğini düşünmektedirler. 6, 17, 25 ve 26. sorularda bu yorumu haklı çıkaran cevaplar bulunmaktadır. Nitekim bu konulardaki oransal sonuçlar ilerde ilgili başlıklar altında değerlendirilecektir.

2.2. Vaazlarda Kullanılan Hadislerin Sıhhatini ve Kaynağını Öneme

Va'z, öğüt vermek, nasihat etmek, yapılan işlerin muhtemel sonuçlarını anlatarak uyarmak, iyiliğe özendirmek demektir. Kur'an'da, bu anlamı ifade eden, aynı veya farklı kelimeler yer almaktadır (Yeşil, 2000, 299). Vaaz ve vaizler konusu cami ve irşad faaliyetleri kapsamında Müslümanların hayatında önemli bir önemli bir yere sahiptir. İyi bir hatip kalabalık kitleleri etkisi altına alarak eğitebilir. Konuşmalarında asılsız bilgileri sıkça kullanan bir hatip ise batıl inanç ve bidatlerin halk arasında yerleşmesine zemin hazırlar. Hatipler konuşmalarında sık sık hikaye, şiir ve insanları etkileyen güzel sözleri aktarırlar. Konuşma metinlerini hazırlarken bazen karşısındakileri etkileyebilmek için kaynağı şüpheli bilgilere yer verdikleri de olur. Vaiz ve hatiplerin en fazla kullandıkları malzemelerden birisi hadislerdir. Ancak vaaz ve irşad amacıyla yazılan kitaplarda zaman zaman muteber hadis kitaplarında bulunmayan, senedi olmayan veya hadisçiler tarafından uydurma olarak nitelendirilen rivayetlere de yer verilir. Bazı vaizler karşısındakileri etkileyebilmek için adeta tiyatro oyunu gibi rol yapar, sırlı olaylar ve hikayeler anlatırlar. Vaizin kendisini dinleyenlerin batınî fikirlere ve abartılı efsanelere bir meyli varsa bu durum daha bariz bir şekilde görülür.

Toplumdaki kültürel değişime uygun olarak günümüz vaizlerinin eskieye nazaran asılsız hikâye ve hurafelere karşı daha dikkatli ve akılcı konuşmalar yaptıklarını söyleyebiliriz. Nitekim 1995 yılında DİB bünyesinde görevli toplam 63 vaize uygulanan bir anketin verilerine göre göre bu söylediğimizi destekleyen bazı sonuçlar elde edilmiştir:

Ankete katılan vaizlerin yüzde 30'u (19 kişi) Yüksek İslam Enstitüsü, yüzde 4'ü (34 kişi) İlahiyat Fakültesi, yüzde 5'i (3 kişi) İslami İlimler Fakültesi, yine yüzde 5'i (3 kişi) İmam-Hatip Lisesi, yüzde 3'ü (2 kişi) yurt dışındaki üniversitelerden, yüzde ikisi de (1 kişi) medrese mezunudur. Vaizlerden 42 tanesinin kıdemi 1-10 yıl, 11 tanesinin kıdemi 11-20 yıl, 6 tanesinin kıdemi ise 21-30 yıldır. Vaizlerimizin yarısından çoğu (yüzde 52) özel çalışma yapmıştır veya devam etmektedir. (33 kişi) Bunlardan 5 tanesi doktora, 16 tanesi de temel İslam bilimlerinin muhtelif dallarında yüksek lisans yapmıştır. Bir vaiz, Devlet Lisan Okulu'nda Arapça okumuş, 5 vaiz Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi'ne, 3 vaiz de Selçuk Eğitim Merkezi'ne devam etmektedir (Yeşil, 2000, 307-308).

Vaizlerin zayıf ve uydurma hadisler karşısındaki tavırlarını tespit için 4, 6 ve 9. sorular sorulmuştur. 4. soruda, halk arasında meşhur iki hadisin sıhhati hakkındaki düşüncelerinden hadise karşı ilgileri ve bu konudaki bilgi birikimleri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu hadisler "*Ben gizli bir hazine idim...*" diye başlayan hadisle "*Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım*" hadisidir. Soru, "*Bu hadislerin sıhhati hakkında ne düşünüyorsunuz?*" şeklindedir.

Halkımızın arasında oldukça yaygın ve günümüzde bile kürsü, minber ve ekranlarda tekrarlanan bu hadisler hakkında 7 vaiz susmayı tercih ederken, 8 vaiz bu hadisler hakkında bir araştırması olmadığını söylemiştir. 10 vaiz, "*Bazı müellifler hadis olarak zikrediyorlar, sahih olduğunu düşünüyorum*" şeklinde cevap vermiştir. 12 vaiz, "*Senet yönüyle uydurma olsa da, mana yönüyle sahihtir, vaazlarda zikredilebilir*" demiştir. 2 vaiz "*Mevzudur*", 8 vaiz de "*Birinci hadis mevzu, ikincisi zayıftır*" demiştir. 4 vaiz sahih kaynaklarda olmadığına işaret etmiştir. 10 vaiz zayıf hadis olduklarını söylemiş, bir vaiz de "*Kelam-ı kibardır*" demiştir (Yeşil, 2000, 309).

Anketin 7. ve 8. sorularında, vaizlerin kısaca anlatmak konusundaki görüşleri sorulmaktadır. 7. soru, "*Vaazlarınızda kısaca hikaye anlatıyor musunuz, niçin?*" şeklindedir. Bu soruya 11 vaiz *hikâye anlatmıyorum* diye cevap verirken, 28 vaiz, *ilgi çekmek ve konuyu daha iyi anlatabilmek için kısaca anlattıklarını* belirtmişlerdir. 14 vaiz, Kur'an'da örneği olduğu için, Kur'an'dan ve diğer müteber kaynaklardan kısaca anlattıklarını ifade etmişlerdir. 9 vaiz, hikâyeye çok az başvurduğunu söylemiştir. 8. soru "*Size göre, cemaat üzerinde ayet ve*

hadislerin mi yoksa kıssaların mı daha çok tesiri oluyor?" şeklindedir. Bu soruya, 29 vaiz ayet ve hadislerin tesiri daha çok şeklinde cevap vermiştir. Buna mukabil 20 vaiz kıssaların daha tesirli, 7 vaiz her ikisinin de etkili olduğunu söylemiştir. 4 vaiz ise, eğitimi düşük olan cemaate kıssanın, iyi eğitim görmüş cemaate ayet ve hadislerin daha müessir olduğunu ifade etmiştir. Bir vaiz bu soruya cevap vermemiştir (Yeşil, 2000, 310-311). Vaizlerle ilgili bu alıntıdan sonra anket sorularımıza imam hatiplerin verdikleri cevapları değerlendirmesine geçebiliriz.

Soru 6) Başkalarına aktaracağım hadislerin sahilik durumunu, temel hadis kitaplarında geçip geçmediğini önemserim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	19	14,3
Büyük Ölçüde Evet	20	15
Kararsızım	3	2,3
Büyük Ölçüde Hayır	35	26,3
Kesinlikle Hayır	56	42,1
Toplam	133	100

21 ve 23. soruların cevaplarında imam hatiplerin *Kütüb-i sitt'e* de ve DİB tarafından onaylanan kitaplarda geçen hadislerin sıhatine yüksek oranda güvendiklerine değinilmişti. Buna ilaveten 24. soruda imam hatiplerin yarıdan fazlasının "*herhangi bir kaynakta (tefsir, nasihat, irşâd vb. kitaplarda) hadis olarak zikredilen bir söz, İslam dininin temel ilkelerine aykırı değilse, o sözün Peygamberimize ait olduğunu*" düşündükleri tespiti yer almıştı. Burada 6. sorunun cevaplarında ise biraz farklı bir sonuç çıkmakta ve imam hatiplerin %68,4'ü başkalarına aktaracakları hadislerin sahilik durumunu, temel hadis kitaplarında geçip geçmediğini *büyük ölçüde hayır* ve *kesinlikle hayır* diyerek önemsemediklerini söylemektedirler. Aslında burada bir çelişki durumu ortaya çıkmaktadır. Çünkü hadisin *Kütüb-i sitt'e* de, DİB onaylı kitaplarda, bilimsel makale ve kitaplarda geçmesini önemseyen ve 34. soruda %83,4 oranında *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek "*okuduğum bir kitapta zikredilen hadislerin kaynağının dipnotta gösterilmesini önemserim ve bunu özellikle ararım*" şeklinde görüş belirten imam hatiplerin bu soruda %68,4 oranında "*başkalarına aktara-*

cakları hadislerin sahihlik durumunu, temel hadis kitaplarında geçip geçmediğini önemsemediklerini söylemeleri bunu göstermektedir. Şayet bu soru yanlış anlaşılma ve tablodaki cevaplar bilinçli olarak verilmişse imam hatiplerin önemli bir kısmı hadis kullanımında hadis dersinde öğrendikleri usul kaidelelerine muhalif davranmakta, sıhhati ve kaynağı konusunda emin olmadıkları hadisleri vaaz ve irşâd faaliyetlerinde kullanabilmektedirler. Bu durum sûfi kökenli (Gazâlî, İsmâil Hakkı Bursevî vb.) bazı alimlerin usüle dair eserlerinde söylediklerine muhalif olarak nasihat amacıyla yazdıkları kitaplarda uydurma, asılsız, senedsiz veya hadis kaynaklarında geçmeyen rivayetler kullanmalarına benzemektedir. Bu hatanın temel kaynağı rivayetin tanınmış bir alimin eserinde geçmesi ve manasının anlatılan konuyla uyuşmasıdır.

Soru 24) Herhangi bir kaynakta (tefsir, nasihat, irşâd vb. kitaplarda) hadis olarak zikredilen bir söz, İslam dininin temel ilkelerine aykırı değilse, o sözün Peygamberimize ait olduğunu düşünürüm.

	Sayı	%
Tamamen Evet	16	11,9
Büyük Ölçüde Evet	65	48,5
Kararsızım	35	26,1
Büyük Ölçüde Hayır	12	9
Kesinlikle Hayır	6	4,5
Toplam	134	100

Bu soruya verilen cevaplar yukarıda incelediğimiz 6. soruya verilen cevaplarla kısmen örtüşmektedir. 6. soruda imam hatiplerin toplamda %68,4'ü "*Başkalarına aktaracakları hadislerin sahihlik durumunu, temel hadis kitaplarında geçip geçmediğini önemsemediklerini*" söylemişlerdi. Buradaki cevaplara göre de toplamda %60,4'ü "*Herhangi bir kaynakta (tefsir, nasihat, irşâd vb. kitaplarda) hadis olarak zikredilen bir söz, İslam dininin temel ilkelerine aykırı değilse, o sözün Peygamberimize ait olduğunu düşünürüm*" şeklinde görüş belirtmişlerdir. Buradan anladığımız kadarıyla imam hatiplerin yaklaşık %60'ı bir rivayetin herhangi bir kitapta hadis olarak geçmesini yeterli görmekte ve başkalarına hadis olarak aktarmakta mahzur görmemektedirler. Bu soruda rivayetin *tanınan bir*

alimin eserinde geçiyor olması ifadesi önem arz etmektedir. Mesela DİB onaylı kitaplarda geçen hadislerin sıhhatine güven konusunda da imam hatiplerin %91,8'i tamamen evet ve büyük ölçüde evet diyerek cevap vermişlerdi. Bu konuda cami cemaati ve halka uygulanan bir anket sonucunun da büyük oranda olumlu çıkacağını tahmin etmekteyiz. DİB bir birim kurarak yayınlanan dini eserler için belli kriterleri taşımaları durumunda onay vermek suretiyle bir denetim mekanizması uygulamalıdır. Böyle bir uygulamanın hurafelerle dolu kitaplara karşı alınmış bir tedbir olarak çok faydalı sonuçlara vesile olacağını, zamanla yaygınlaşarak halkın kitaplar konusunda bilinçlenmesine hizmet edeceğini, rasgele kişiler tarafından nitelsiz kitaplar yazılması ve basılmasını da bir oranda engelleyeceğini düşünüyoruz.

Soru 25) Anlamı güzel olan bir söz, halk arasında hadis olarak meşhur olmuş, irşâd ve fikir kitaplarına girmişse, o sözü konuşmalarında hadis-i şerif olarak ifade etmekte bir sakınca görmem.

	Sayı	%
Tamamen Evet	1	0,7
Büyük Ölçüde Evet	13	9,6
Kararsızım	36	26,7
Büyük Ölçüde Hayır	34	25,2
Kesinlikle Hayır	51	37,8
Toplam	135	100

24. soruda (*Herhangi bir kaynakta (tefsir, nasihat, irşâd vb. kitaplarda) hadis olarak zikredilen bir söz, İslam dininin temel ilkelerine aykırı değilse, o sözün Peygamberimize ait olduğunu düşünürüm*) imam hatiplerin %60,4'ü tamamen evet ve büyük ölçüde evet şeklinde cevap vermişlerdi. Benzer bir soru olan 25. soruda ise imam hatiplerin %63'ü büyük ölçüde hayır ve kesinlikle hayır cevabı vermektedirler. Yani imam hatiplerin %63'ü anlamı güzel olan bir söz, halk arasında hadis olarak meşhur olmuş, irşâd ve fikir kitaplarına girmişse, o sözü konuşmalarında hadis olarak kullanmayı sakıncalı görmektedirler.

Bu iki sorunun cevapları arasındaki oransal fark yukarıda da ifade ettiğimiz gibi soruda bulunan *hadisin bir kaynakta (tefsir, nasihat, irşâd vb. kitaplar-*

da) hadis olarak geçiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak imam hatipler bilinen bir alimin eserinde değil de nasihat amacıyla yazılan bir kitapta veya fikir kitaplarında geçen bir hadislerin sıhhatine aynı derecede güvenmemektedirler. 24. soruda geçen *tefsir kitabı* ifadesi imam hatipleri etkilemiş gibi gözükmektedir. Buna karşılık 25. soruda geçen “*anlamı güzel olan bir söz, halk arasında hadis olarak meşhur olmuş, irşâd ve fikir kitaplarına girmişse*” ifadesi bahse konu sözün aslında bir hadis olarak temel hadis kitaplarında geçmediğine de bir anlamda vurgu yapmaktadır. Kanaatimize göre imam hatipler bu ifadeyi doğru anlamışlar ve tabloda görülen cevapları vermişlerdir. Dolayısıyla 24 ve 25. soruların cevapları arasında temelde bir zıtlık söz konusu değildir. Burada soruya vereceği cevabı netleştiremeyerek *kararsızım* diyen %26,7'lik kesim dikkat çekmektedir. Bir dizi okuma ve eğitim süreciyle onların düşünceleri de netleşecektir. Bu yorumu destekleyen bir diğer tablo 26. sorunun cevaplarında karşımıza çıkmaktadır:

Soru 26) Gazete, irşâd veya fikir kitaplarında okuduğum ancak hadis kitaplarında geçtiğini bilmediğim bir hadisi, cemaate yapılan nasihatın tesirini arttırmak için aktardığım olur.

	Sayı	%
Tamamen Evet	2	1,5
Büyük Ölçüde Evet	17	12,8
Kararsızım	26	19,5
Büyük Ölçüde Hayır	42	31,6
Kesinlikle Hayır	46	34,6
Toplam	133	100

Görüldüğü üzere imam hatiplerin %66,2'si hadis kaynaklarında geçtiğini bilmediği bir hadisi gazete, irşâd ve fikir kitaplarında okumakla velev ki nasihatın tesirini artırmak amacıyla olsa bile cemaate aktarmayı doğru bulmamaktadırlar. 25. soruda (*Anlamı güzel olan bir söz, halk arasında hadis olarak meşhur olmuş, irşâd ve fikir kitaplarına girmişse, o sözü konuşmalarında hadis-i şerif olarak ifade etmekte bir sakınca görmem*) imam hatiplerin %63'ü büyük ölçüde hayır ve kesinlikle hayır cevabı vermişlerdi. Hemen hemen aynı şeyin sorulduğu bu

iki sorunun cevaplarında *büyük ölçüde hayır* ve *kesinlikle hayır* diyenlerin oranı arasında 3 puanlık bir fark bulunmaktadır ki bu durum her iki sorunun da doğru anlaşıldığını ve cevapların bilinçli bir şekilde verildiğini göstermektedir. 25. soruda (*Anlamı güzel olan bir söz, halk arasında hadis olarak meşhur olmuş, irşat ve fikir kitaplarına girmişse, o sözü konuşmalarında hadis-i şerif olarak ifade etmekte bir sakınca görmem*) *kararsızların oranı %26,7, tamamen evet ve büyük ölçüde evet diyenlerin oranı ise toplamda %10,3'tü.* 26. soruda ise *kararsızların oranı %19,5, tamamen evet ve büyük ölçüde evet diyenlerin oranı ise toplamda %14,3 olup iki sorunun oranları arasında %3,2'lik bir fark bulunmaktadır.* Bu %3,2'lik kesim 26. soruyu daha iyi anlayarak *hadis kaynaklarında geçtiğini bilmediği bir hadisi gazete, irşad ve fikir kitaplarında okumakla velev ki nasihatın tesirini artırmak amacıyla olsa bile cemaate aktarmayı doğru bulmayanlar* arasına dahil olmuşlardır. Netice olarak imam hatiplerin yaklaşık %60'ı gazete, irşad veya fikir kitaplarında okuduğu ancak hadis kitaplarında geçtiğini bilmediği bir hadisi, cemaate yapılan nasihatın tesirini arttırmak için aktarmayı doğru bulmamaktadır. Yine yaklaşık aynı oranda imam hatip anlamı güzel olan bir söz, halk arasında hadis olarak meşhur olmuş, irşad ve fikir kitaplarına girmişse, o sözü konuşmalarında hadis-i şerif olarak ifade etmeyi sakıncalı olarak görmektedirler.

Soru 17) Dini içerikli bir internet sitesinde hadis olarak zikredilen bir sözün Peygamberimize ait olduğunu düşünerek konuşmalarında başkalarına aktardığım olur.

	Sayı	%
Tamamen Evet	10	7,4
Büyük Ölçüde Evet	26	19,3
Kararsızım	23	17
Büyük Ölçüde Hayır	41	30,4
Kesinlikle Hayır	35	25,9
Toplam	135	100

Bu soruya verilen cevapların dağılımı da benzer olan 25 ve 26. soruların cevaplarının dağılımına yakın oranlarda çıkmaktadır. %56,3 oranında imam

hatip büyük ölçüde hayır ve kesinlikle hayır diyerek dini içerikli bir internet sitesinde hadis olarak zikredilen bir sözün Peygamberimize ait olduğunu düşünerek konuşmalarında başkalarına aktarmayı doğru bulmamaktadır. Buna mukabil tamamen evet ve büyük ölçüde evet diyenlerin oranı %26,7 ile 25 ve 26. soruların cevabından daha yüksektir. 25. soruda bu oran %10,3, 26. soruda ise %14,3 idi. Kararsızların oranı ise 25. soruda %26,7, 26. soruda %19,5 iken 17. soruda %17 olarak çıkmıştır. Bunun anlamı şudur:

İmam hatipler kitapların daha güvenilir olduğunu düşünmekle birlikte, konuşma yapacakları malzemeleri hazırlarken ve bir bilgiyi araştırırken internet sitelerini daha fazla kullanmaktadırlar. Çünkü internet konuyu yazınca sizi bir siteye ve var olan hazır bir bilgiye yönlendirdiği için hem daha kolay hem de cazip gelmektedir. Bilgi her nerede olursa olsun değerli olmakla birlikte internet ortamında sunulan bilgilerin doğruluğu bazen tartışmalıdır. Bir bilgi arandığında yönlendirilen sitelerin bir kısmı çeşitli gruplarla bağlantılı olup herkesin doğrularını değil, kendi doğrularını sunabilmektedirler. Bazen öğrencilerin okul bitirme tezlerini internet sitelerinden kopyala yapıştır yöntemiyle hazırladıklarına şahit olmaktadır. Dipnotu bile ana kaynaklara hiç bakmadan aynen internette gördüğü gibi alıntılmaktadırlar. Bu gibi durumlar birçok yanlış zemin hazırlamaktadır. İmam hatiplerin de internet sitelerinden elde ettikleri bilgilerin güvenliğini araştırdıktan sonra kullanmaları doğru bilgiye ulaşma adına önem arz etmektedir. Bu nedenle DİB kitaplarda olduğu gibi internet siteleri hakkında da bir güvenilirlik indeksi hazırlayabilir. DİB'in tavsiye niteliğinde vereceği indekste yer alabilme düşüncesi, dini bilgi paylaşan sitelere kısmen de olsa bir disiplin ve hassasiyet kazandıracak gibi, zamanla insanların bilgi aldıkları siteleri DİB indeksinden kontrol etme alışkanlığı da kazandıracaktır. Ancak bunun gerçekleşmesi farklı sebeplere dayanan çekincelerden dolayı biraz zor gözükmektedir.

Makalemizin konusu olmamakla birlikte burada şunlar söylemenin de gerekli olduğunu düşünüyoruz: DİB din karşıtı yayın yapan veya kasıtlı olarak bilgileri çarpıtarak Kur'an ve peygamber düşmanlığı yapan internet siteleri ve neşriyatla da mücadele etmelidir. Çünkü bunlar genç nesil üzerinde etkili olmakta ve cevap verilmeyince, *verebilecekleri bir cevap yok* algısı oluşmaktadır. Dikkat edilirse ateizm, deizm vb. akımlar son yıllarda yayılmakta ve özellikle orta yaş ve genç nesilde dini duyarlılık zayıflamaktadır. Bizim düşünce-

mize göre bu büyük oranda internetin sebebiyet verdiği bir durumdur. Çünkü isteyen her türlü bilgiyi kontrolsüz bir şekilde yaymakta, isteyen de her türlü bilgiye engelsiz bir şekilde ulaşabilmektedir. DİB'in bu mücadeleyi profesyonel olarak planlaması zaman ve ekonomik olarak ek bir yük getirecektir. Ancak bu yükü hafifletmek ve işi kolaylaştırma için illerde akademisyen, vaiz, imam hatip, Kur'ân kursu öğreticisi vb. elemanlardan oluşan gönüllü komisyonlar kurulabilir ve bunlardan elde edilen bilgiler merkezde bir komisyon tarafından değerlendirilip karara bağlanabilir.

3. Uydurma Hadisler

Uydurma hadisler ve tespiti konusu hadis ilimleri içerisinde en fazla tartışılan konulardan birisidir. Bu konuda yazılmış müstakil birçok kitap da bulunmaktadır. Konunun tafsilatı bu kitaplardan mütalaa edilebilir. Zâhidlerin hadis uydurması ve bu hadislerin vaaz ve irşâd faaliyetlerinde kullanılması bizim konumuzla alakalıdır. Çünkü bunlar genelde fedâil konularında hadis uydurmuşlar, bunu da kendilerince halkı Kur'ân okumak ve faziletli amellere yönlendirmek gibi masum görünümlü bir amaçla yapmışlardır. Ancak uydurulan hadisler zamanla kitaplarda yer almış ve yaygınlaşmıştır. Özellikle sûfiler eserlerinde faziletler konusu yanında tasavvufun ilgilendiği konulara dair uydurma hadislere yer vermişler hatta bunun meşrûiyetini savunanları bile olmuştur. Vaaz ve irşâd amacıyla yazılan kitaplarda, vaaz konuşmalarında bu türlü rivayetler kullanıldıkça yaygınlaşmıştır. Günümüzde hala bazı uydurma rivayetler tartışma konusu yapılmaktadır. Özellikle tasavvuf büyükleri veya cemaat liderleri tarafından hadis olarak nakledilen bu türlü rivayetler hiçbir hadis kitabında geçmese ve muttasıl veya munkatı' bir senedi olmasa bile o kimselerin sevenleri tarafından hadis olarak kabul edilmektedir. Uydurma hadislerin zararları, üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur. Ancak bu konuda var olan yanlışları düzeltmek, uydurma hadislerin sebebiyet verdiği bidat ve hurafelerle mücadele etmek imam hatiplerin görevlerinden birisidir. Bir imam hatibin bu görevi başarıyla yapabilmesi için her şeyden önce konu hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olması gerekmektedir. Burada değerlendirme konusu yaptığımız bazı anket sorularının cevaplarından anlaşıldığı kadarıyla meşhur mutasavvıf ve kanaat önderi olan zatların kitaplarında geçen bütün hadisler onlara duyulan aşırı sevgi ve güven sebebiyle imam hatiplerin bir kısmı tarafından sahih olarak kabul edilmektedir.

3.1. Uydurma Hadisler Konusunda Yeterlilik

Soru 31) Uydurma hadisler konusunda kesinlikle yeterli bilgiye sahibim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	2	1,5
Büyük Ölçüde Evet	24	18
Kararsızım	24	18
Büyük Ölçüde Hayır	63	47,4
Kesinlikle Hayır	20	15
Toplam	133	100

Bu cevaplara göre sadece iki imam hatip yani %1,5 kendisini uydurma hadisler konusunda *tamamen yeterli* görmektedir. %18 ise *büyük ölçüde yeterli* görmektedir. Buna mukabil %47,4 yani yarıya yakını ise *büyük ölçüde yetersiz* görmektedir. %15 *kesinlikle hayır* diyenleri de aldığımızda imam hatiplerin toplamda %62,4'ü uydurma hadisler konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiş olmaktadır. Görüldüğü üzere imam hatiplerin çoğunluğu bu konuda yetersiz durumdadır.

Mehmet Bilen'in farklı illerde görevli 213 imam hatibe uyguladığı anket verilerine göre tespit ettiği bazı sonuçlar imam hatipler adına oldukça üzüntü vericidir.⁴ Bu sonuçlardan bazılarını burada zikretmenin konumuzu detaylandırmak açısından faydalı olacağını düşünüyoruz:

"Uydurma hadisleri bilme konusunda sorulan "İlim Çin'de bile olsun alınmaz" rivayeti için 3 (%1,4) imam hatip *ayet*, 164 (%77) imam hatip *sahih hadis*, 22 (%10,3) imam hatip *uydurma hadis*, 9 (%4,2) imam hatip *atasözü*, 4 (%1,9) imam hatip *bilmiyorum* cevabını vermişler, 11 / %5,2) imam hatip ise cevap vermemişlerdir. Diğer bazı soru ve cevaplar ise şöyledir:

⁴ Bilen, Mehmet (2007). Din Görevlilerinin Hadis Bilgileri Üzerine. *İslami İlimler Dergisi*, S. 2, s. 81-104.

“Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.” : 2 (%09) ayet, 167 (78,4) sahih hadis, 15 (%7) uydurma hadis, 17 (%8) atasözü, 2 (%0,9) bilmiyorum, 10 (%4,7) cevap vermeyen.

“Ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.” : 1 (%05) ayet, 131 (61,5) sahih hadis, 32 (%15) uydurma hadis, 2 (%0,9) atasözü, 216 (%7,5) bilmiyorum, 31 (%14,6) cevap vermeyen” (Bilen, 2007, 94).

“(Ey Muhammed) sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” : 58 (%27,2) ayet, 86 (40,4) sahih hadis, 45 (%21,1) uydurma hadis, 2 (%0,9) atasözü, 7 (%3,3) bilmiyorum, 15(%7) cevap vermeyen.

“Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve mahlûkatı yarattım...” : 57 (%26,8) ayet, 87 (40,8) sahih hadis, 18 (%8,5) uydurma hadis, 0 (%0) atasözü, 35 (%16,4) bilmiyorum, 16(%7,5) cevap vermeyen.

“Ben yere ve göğe sığmadım, mü’min kulumun kalbine sığdım.” : 52 (%24,4) ayet, 96 (45,1) sahih hadis, 16 (%7,5) uydurma hadis, 0 (%0) atasözü, 21 (%9,9) bilmiyorum, 28 (%13,1) cevap vermeyen” (Bilen, 2007, 101).

3.2. İrşâd Faaliyetlerinde Uydurma Hadis Kullanımı

Soru 15) İrşat faaliyetlerinde uydurma hadislerin de kullanıldığını düşünüyorum.

	Sayı	%
Tamamen Evet	29	21,6
Büyük Ölçüde Evet	50	37,3
Kararsızım	36	26,9
Büyük Ölçüde Hayır	13	9,7
Kesinlikle Hayır	6	4,5
Toplam	134	100

İmam hatipler uydurma hadisler konusunda her ne kadar yeterli olmadıklarını ifade etseler de toplamda %58,9 oranında irşâd faaliyetlerinde uydurma hadislerin de kullanıldığını düşünmektedirler. Bu konuda kesinlikle hayır ve büyük ölçüde hayır diyenlerin oranı ise toplamda %14,2’dir. 70 ve 80

hatta kısmen 90'lı yıllarda mahalle ve köy camilerinde cami cemaatinden okumuş birisinin konuştuğuna rastlanırdı. Hoca olarak bilinen kimselerin hatta farklı grupların önde gelen hocalarının camilerde vaaz ettikleri de olurdu. Özellikle bazı köy camilerinde resmi imam olmaması sebebiyle köylüler tarafından ücreti ödenen hocalar vardı. Arapça okumuş olmakla birlikte genelde usül bilgisi eksik olan bu hocaların *Dürretü'l-vâizîn, Tenbîhü'l-ğâfilîn* vb. kitaplardan da yardım alarak hazırladıkları vaazlarda bazen hurafe kabilinden bilgiler aktardıkları olurdu. Bu arada vaizler tarafından anlatılan uydurma hikâye ve hurafelerin cemaatin hoşuna gitmediğini söylemek de mümkün değildir. Hatta üzümlere söyleyelim ki bazı meşhur vaizlerin de konuşmalarında asılsız, delilsiz ve hurafe kabilinden bilgiler aktardıklarına şahit olunmaktadır. Bu durum belki biraz da vaaz konuşmalarının yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü cemaatin beklentisi kısmen bu yönde olup, vaizler de konuşma metninde ilgi çekecek malzemeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu malzeme bazen geçmiş ümmetlerden aktarılan kıssalar olduğu gibi, asılsız bilgiler de olabilmektedir. Ayrıca vaiz konuşma metnini önceden yayınlamadığı gibi, gerektiğinde denetim için arşivlememektedir. Bu ve benzeri durumlar vaizleri bazen kesin emin olmadıkları bilgileri aktarmaya teşvik edebilmektedir.

3.3. Uydurma Hadisler ve Hurâfeler

Soru 16) Halk arasında hurafelerin yerleşmesinde en büyük etkenlerden birisi irşâd faaliyetlerinde kullanılan uydurma hadislerdir.

	Sayı	%
Tamamen Evet	36	26,9
Büyük Ölçüde Evet	54	40,3
Kararsızım	29	21,6
Büyük Ölçüde Hayır	9	6,7
Kesinlikle Hayır	6	4,5
Toplam	134	100

Bu sorunun cevap dağılımında *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyenlerin toplamına göre imam hatiplerin %67,2'si halk arasında hurafelerin yerleşmesinde en büyük etkenlerden birisinin irşâd faaliyetlerinde kullanılan

uydurma hadisler olduğunu düşünmektedirler. Bunun aksini düşünerek *kesinlikle hayır* ve *büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı ise toplamda %11,2'dir. *Kararsızlar* ise %21,6 ile azımsanmayacak bir orandadırlar. Bu konu DİB tarafından takip edilerek imam hatiplerden konuyu detaylandırmaları istenebilir. Hatta DİB farklı kurumlarda olduğu gibi bir site kurarak mail yoluyla bilgi toplayabilir ve yine aynı yolla her türlü anketi uygulayabilir. Buna ilaveten imam hatiplerin eksikliğini hissettikleri konuları içeren kitapların hazırlanması ve imam hatiplere dağıtılması, konferans, sempozyum ve çalıştaylar düzenlenmesi çok verimli sonuçlara sebebiyet verecektir diye düşünmekteyiz.

3.4. Anlamı Güzel Sözlerin Hz. Peygamber'e İsnâd Edilmesi

Soru 33) Gerçekte hadis olmayan güzel manalı sözlerin Peygamberimize ait olduğu iddia edilerek aktarılmasını çok yanlış buluyorum.

	Sayı	%
Tamamen Evet	74	56,1
Büyük Ölçüde Evet	24	18,2
Kararsızım	8	6,1
Büyük Ölçüde Hayır	11	8,3
Kesinlikle Hayır	15	11,4
Toplam	132	100

Bu soruda büyük çoğunluk (%74,3) "*gerçekte hadis olmayan güzel manalı sözlerin Peygamberimize ait olduğu iddia edilerek aktarılmasını çok yanlış buluyorum*" demektedirler. 15. soruda %58,9 oranında "*irşâd faaliyetlerinde uydurma hadislerin de kullanıldığını düşünüyorum*" diyen; 16. soruda ise toplamda %67,2 oranında "*halk arasında hurafelerin yerleşmesinde en büyük etkenlerden birisi irşâd faaliyetlerinde kullanılan uydurma hadislerdir*" cevabını veren imam hatiplerin bu soruda da, "*gerçekte hadis olmayan güzel manalı sözlerin Peygamberimize ait olduğu iddia edilerek aktarılmasını çok yanlış buluyorum*" görüşünde olduklarını düşünmekteyiz.

15. soruda imam hatiplerin toplamda %14,2'si "*irşat faaliyetlerinde uydurma hadislerin de kullanıldığını düşünüyorum*" görüşüne katılmadıklarını, 16.

soruda ise %11,2'si "halk arasında hurafelerin yerleşmesinde en büyük etkenlerden birisi irşâd faaliyetlerinde kullanılan uydurma hadislerdir" görüşüne katılmadıklarını ifade etmişlerdi. Yine 15. soruda *kararsızların* oranı %26,9, 16. soruda %21,6 iken, 33. soruda *kararsızların* oranı %6,1'e düşmektedir. 15 ve 16. sorularda *kararsız* olanların çoğunluğu 33. soruda "gerçekte hadis olmayan güzel manalı sözlerin Peygamberimize ait olduğu iddia edilerek aktarılmasını çok yanlış buluyorum" görüşüne katılmışlardır. Ancak bu soruda kesinlikle hayır diyen %11,4 ve büyük ölçüde hayır diyen %8,3'lük kesime mümkün olsa gerekçelerini sormak isterdik. 33. soruda bu cevaplar sehven değil de bilerek verilmişse bunun anlamı şudur: İmam hatiplerin %19,7'si asılsız sözlerin hadis diye aktarılmasını onaylamaktadırlar. Şayet bu çıkan sonuç doğru bir veri ise son derece sıkıntılı bir durumdur. Kanaatimizce bu cevabı veren imam hatiplerin bazıları soruyu yanlış anlamış olabilirler.

4. Kaynak Olarak Evliya, Tanınmış Mutasavvıf ve Kanaat Önderlerine Güven

Hız. Peygamber döneminde dünyaya karşı isteksiz olmak daha çok *ruhbanîyet* ve *zühhd* kavramlarıyla ifade edilirdi. Çünkü Kur'ân ve hadislerde bu kelimeler kullanılmaktadır. *Zühhd* Müslümanlara, *ruhbanîyet* ise diğer dinlere ait bir uygulamadır. Hadis kitaplarında bu konularla alakalı hadisler daha çok *rikâk*, *âdâb* gibi başlıklar altında veya *Kitâbu'z-zühhd* ismiyle yazılan müstakil kitaplarda toplanmaktadır. Sonraki dönemlerde İslam'ın zühhd dahil kulluk ve nefis terbiyesiyle ilgili derûnî yönünü öne çıkartan ekol için *tasavvuf* kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Tasavvuf zamanla kendi kavramlarını oluşturmuş ve veli, keşif, keramet, kalp gözü, mana alemi vb. kavramlar kısmen Hız. Peygamber döneminde olduğundan farklı anlamlar kazanmıştır. Buna ilaveten sahih hadislerde olmayan ve Resûlullah sonrası sahabe döneminde bilinmeyen üçler, yediler, kırklar, gavs, kutub vb. kavramlar ortaya çıkmış, tasavvufun sistemli bir kitle hareketine dönüşmesi ve azımsanmayacak bir taraftar edinmesiyle bu kavramlar kazandıkları yeni anlamlarla birlikte Müslümanların hayatında gündem belirleyen bir etkiye sahip olmuşlardır. Günümüzde bazı kanaat önderleri, taraftarları nezdinde evliya, gavs, kutub, mehdi, müceddit, müjdelenen zat vb. sıfatlarla anılmaktadırlar. Hatta bazı taraftarları bu zatların manevi âlemde Hız. Peygamberle görüştüklarine, vahyi aratmayacak bir ilham ile Allah'tan veya Hız. Peygamber'den bilgi aldıklarına ve kalp göz-

leri açık olduğu için başkalarının sırlarına vakıf olduklarına inanırlar. Bizim burada tespit etmeye çalıştığımız bilgi ise imam hatiplerin bu konuda ne düşündükleri ve bu düşüncelerinin hadis bilgilerine ve sünnet algılarına nasıl yansıdığıdır.

4.1. Evliyanın Hadis ve Sünnet Bilgisine Duyulan Güven

Soru 20) Evliyâullâhın manevi âlemde Peygamberimizle görüşüp ondan öğrendiklerine eserlerinde yer verdiklerini, zahir ulemasının eleştirdiği bilgilerin de bu tür bilgiler olduğunu söyleyenlere katılırim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	7	5,3
Büyük Ölçüde Evet	21	15,9
Kararsızım	62	47
Büyük Ölçüde Hayır	21	15,9
Kesinlikle Hayır	21	15,9
Toplam	132	100

İslam inancına göre evliyâullâhın kim olduğu ayrı bir değerlendirme konusu olmakla birlikte imam hatiplerin %5,3'ü *evliya olarak kabul edilen zatların manevi âlemde Hz. Peygamber ile görüştikleri ve ondan öğrendikleri bazı özel bilgilere eserlerinde yer verdikleri* yönündeki iddiaya *tamamen evet* diyerek katılmaktadırlar. Yine bu imam hatiplere göre evliya olarak bilinen kimselerin eserlerinde geçen ve sadece Kur'ân'da geçmesi veya Hz. Peygamber'den gelen bir haberle bilinmesi mümkün olabilecek bu bilgileri bazı alimlerin (zâhir uleması) eleştirmesi bu hakikati bilmediklerinden kaynaklanmaktadır. Bu görüşü savunan imam hatiplere göre hadis ve sünneti tespit etmenin yollarından birisi de evliyanın kitaplarında geçen bilgilere itimad etmektir diyebiliriz. Bu soruda *büyük ölçüde evet* diyenlerin oranı da %15,9 ile azımsanmayacak seviyededir. Böylece imam hatiplerin toplamda %21,2'si bu görüşü benimsemiş olmaktadır. Kararsızların oranı da %47 ile oldukça yüksek bir seviyededir. İmam hatiplerin neredeyse yarısının *kararsız* kalması yeterli bilgiye sahip olmadıklarını veya konuyu zihinlerinde netleştiremediklerini göstermektedir. İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültelerinde okutulan hadis ders kitap-

larında bu görüşü destekleyen bir bilgi bulunmamaktadır. Hatta bilinen ve kabul gören hadis usulü kitaplarında da bu görüşü destekleyen bilgiler bulunmamaktadır. Bu durumda imam hatiplerin bu görüşleri resmi kurumlarda aldıkları eğitim ve ilmi araştırmaları neticesinde değil de sohbet ortamlarında veya okudukları bazı kitaplardan etkilenererek benimsemiş olduklarını söyleyebiliriz. *Kesinlikle hayır ve büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı eşit olup toplamda %31,8'dir. Yani imam hatiplerin yaklaşık üçte biri bu konuda olumsuz düşünmekte ve ulemanın (zâhir uleması) eleştirilerine muhatap olan dayanaksız bilgilerin sıhhatini kabul etmemektedirler. Bu imam hatiplerin aynı zamanda Hz. Peygamber ile manevi alemde görüşüp özel bilgiler almanın mümkün olmadığına inandıklarını da söyleyebiliriz. *Kararsızları* bir kenarda tutarsak soruya *olumlu* cevap verenlerle *olumsuz* cevap verenler arasında, *olumsuz* cevap verenlerin lehine %10'luk bir fark bulunmaktadır. *Kararsızları* yüzdelerle dilimleriyle orantılı olarak iki taraf arasında paylaştığımızda imam hatiplerin yaklaşık olarak %42'si bu görüşe katılmakta, %58'i ise aksini düşünmektedirler.

Bu sorunun bir benzerini 19. soruda, bilinen bazı tasavvuf büyüklerinin isimlerini vererek yeniden sorduk.

4.2. Tanınmış Büyük Mutasavvıfların Hadis Bilgisine Güven

Soru 19) (Abdulkadir Geylani, Muhyiddin İbnü'l-Arâbî, Mevlana gibi) tanınmış büyük mutasavvıfların eserlerinde geçen hadislerin Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam.

	Sayı	%
Tamamen Evet	29	21,5
Büyük Ölçüde Evet	48	35,6
Kararsızım	45	33,3
Büyük Ölçüde Hayır	11	8,1
Kesinlikle Hayır	2	1,5
Toplam	135	100

Tanınmış mutasavvıfların isimleri verilerek bizzat bu isimlerin kitaplarında geçen hadislerin sıhhatine ne kadar güvendikleri sorulunca imam hatiplerin *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek bu zatların kitaplarındaki hadislerin Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymadıklarını söyleyenlerin oranı toplamda %57,1 olarak çıkmaktadır. Bunun aksini düşünenlerin oranı ise %9,6'ya düşmektedir. *Kararsızların* oranının ise 13,7 puan azalarak %33,3'e düştüğü görülmektedir. *Kararsızları* iki görüş arasında paylaştırsak imam hatiplerin yaklaşık %80'i Abdulkadir Geylani, Muhyiddin İbnü'l-Arâbî, Mevlana gibi tanınmış büyük mutasavvıfların eserlerinde geçen hadislerin Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymamaktadırlar. 20. soruda *kararsız* olanların ve *kesinlikle hayır* ve *büyük ölçüde hayır* diyerek olumsuz düşünenlerin bir kısmının 19. soruda da adı geçen mutasavvıfların eserlerinde geçen hadislerin sıhhatinden şüphe duymayanların görüşünü benimsedikleri görülmektedir.

4.3. Yaşayan Kanaat Önderlerinin Hadis Bilgisine Güven

Soru 18) Yaşayan ve halk tarafından sevilen mütedeyyin hocaların veya kanaat önderlerinin eserlerinde geçen hadislerin genelde sahih olduğunu düşünürüm.

	Sayı	%
Tamamen Evet	8	6
Büyük Ölçüde Evet	58	43,3
Kararsızım	38	28,4
Büyük Ölçüde Hayır	20	14,9
Kesinlikle Hayır	10	7,5
Toplam	134	100

Bu cevaplara göre imam hatiplerin %6'sı *tamamen evet* diyerek *yaşayan ve halk tarafından sevilen mütedeyyin hocaların veya kanaat önderlerinin eserlerinde geçen hadislerin genelde sahih olduğunu düşünmektedirler*. 20. soruda (*Evliyâullâhın manevi âlemde Peygamberimizle görüşüp ondan öğrendiklerine eserlerinde yer verdiğini, zahir ulemasının eleştirdiği bilgilerin de bu tür bilgiler olduğunu söyleyenlere katılırim*) *tamamen evet* diyenlerin oranı bu rakama yakın olarak %5,3

çıkmişti. Bu sonuç tahminimizce hemen hemen aynı oranda imam hatibin bu düşünceye meyyal gruplarla fiili olarak bağlantısı veya meyli olduğunu göstermektedir. Ancak 18 ve 19. soruların cevaplarını göz önünde bulundursak bu oranın biraz daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Bu soruda *büyük ölçüde evet* cevabı verenlerin oranı da %43,3 ile oldukça yüksek çıkmaktadır. Bu durumda *kararsızları* da dağıttığımızda imam hatiplerin yarıdan fazlasının görüşü "*yaşayan ve halk tarafından sevilen mütedeyyin hocaların veya kanaat önderlerinin eserlerinde geçen hadislerin genelde sahih olduğunu düşünürüm*" şeklindedir.

Bu bölümde değerlendireceğimiz son soru tanınmış kanaat önderleri ile akademisyenlerin söyledikleri arasında bir mukayese olacaktır.

4.4. Kanaat Önderleri ve Akademisyenlere Güven

Soru 9) Hadis konusunda tanınmış kanaat önderlerinin söylediklerini, akademisyenlerin söylediklerinden daha inandırıcı bulmaktayım.

	Sayı	%
Tamamen Evet	14	10,4
Büyük Ölçüde Evet	34	25,4
Kararsızım	40	29,9
Büyük Ölçüde Hayır	24	17,9
Kesinlikle Hayır	22	16,4
Toplam	134	100

Bu konuda *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek tanınmış kanaat önderlerinin söylediklerini, akademisyenlerin söylediklerinden daha inandırıcı bulan imam hatiplerin oranı toplamda %35,8, aksini düşünenlerin oranı ise toplamda %34,3'tür. *Kararsızların* oranı da az değildir. Bu tablodaki cevaplara göre imam hatiplerin yarıdan fazlası akademisyenlerden çok tanınmış kanaat önderlerine güvenmektedirler. Bunun sebeplerini tespit etmek belki ayrı bir araştırma konusu olacak kadar önemlidir. Ancak kendi gözlem ve tespitlerimize göre şu sebepleri burada zikredebiliriz.

1. Akademisyenler ekran karşısına genelde iki veya daha fazla sayıda çıkmakta ve kendi özgün görüşlerini savunmaktadırlar. Bu durum haliyle zaman zaman görüş ayrılıklarına sebebiyet vermektedir. Kanaat önderi olarak bilinen kişiler ise sadece kendi taraftarlarının karşısına çıkmakta, ekran karşısına geçtiklerinde ise yalnız olmayı tercih etmekte hatta bir başka rakibiyle çıkıp tartışma ortamı oluşmasına müsaade etmemektedirler.

2. Akademisyenler karşındakilere kendisini beğendirmeyi düşünerek konuşmamakta, hatta başkalarından farklı düşündükleri konuları daha fazla dile getirmektedirler. Bu durum ister istemez tepkilere ve güvensizliklere sebebiyet vermektedir. Kanaat önderleri ise daha çok kapalı devre diyebileceğimiz bir yöntemi kullanmakta ve sözlerini kabul etmeye hazır bir kitlenin karşısında konuşmaktadırlar. Ayrıca akademisyenler bekleneni değil, söylenmeyi söylemekte ve bunu yaparken de taraftar bulmak gibi bir amaç gütmemektedirler. Kanaat önderleri ise aynı şekilde davranmamaktadırlar.

3. Akademisyenler gelenekte olan bilgileri değil, daha çok kendilerine ait olan kanaatleri paylaşmaktadırlar. Zaman zaman da haklarında olumlu düşünülen kimseleri eleştirebilmektedirler. Oysa kanaat önderleri gelenekte olan bilgileri paylaşmakta ve sözlerini çoğu zaman hüsn-i kabul gören tanınmış zatlara dayandırmaktadırlar.

4. Akademisyenler çoğu zaman akademik bir dil kullanmakta, halkın anlaması zor cümleler kurmaktadırlar. Kanaat önderleri ise sadece bir dil kullanmakta, anlattıkları hikaye ve keramet örnekleriyle ilgi çekmektedirler.

Sonuç ve Öneriler

Bu makalede Uşak ilinde görevli 135 imam hatibe uyguladığımız anketin 21 sorusunun cevaplarını değerlendirilmiş ve imam hatiplerin hadis kaynaklarını okuma, hadisleri doğru anlama ve günümüze uyarlama, sahih ve uydurma hadisleri tanıma, kanaat önderleri ve tanınmış tasavvuf büyüklerinin eserlerinde geçen hadislerin sıhhatine güvenme ve kanaat önderleriyle akademisyenler arasında bir kıyaslama yaparak hangisine daha fazla güvendikleri gibi konularda yeterlilikleri ve görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İmam hatiplerin cevapları ışığında ortaya çıkan sonuçlara göre; imam hatiplerin çoğunluğu hadisle ilgili güncel yayınları takip etmemektedirler.

İmam hatiplerin %80,4'ü kesinlikle evet ve büyük oranda evet diyerek *Kütüb-i sitté*'de geçen rivayetlerin tamamının Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymadıkları yönünde görüş belirtmektedirler. Bu sonuçlara göre *Kütüb-i sitté*'ye karşı yüksek oranda güven duymaktadırlar. Yine bu konuda %11,4 oranında *Kütüb-i sitté*'de çok zayıf veya uydurma olmakla tenkit edilen rivayetlerin olduğu bilgisine sahiptirler. Hatta bu rakamın daha yüksek olması da muhtemeldir. *Kütüb-i sitté*'ye güven konusunda büyük ölçüde hayır ve kararsızım diyenlerin bir kısmının bu eserlerde çok zayıf veya uydurma olmakla tenkit edilen rivayetlerin de olduğunu düşünenler olması, kesinlikle hayır diyenlerin ise en azından bir veya ikisinin hadisleri reddeden bir anlayışa sahip olmaları muhtemeldir. Çünkü benzer sorularda kesinlikle hayır diyenlerin sayısının birbirine yakın çıkması bu ihtimali akla getirmektedir.

İmam hatiplerin %91,8'i kesinlikle evet ve büyük oranda evet diyerek Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından onaylanmış (basılmış) eserlerde hadis olarak geçen bir rivayetın Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymadıkları yönünde görüş belirtmektedirler. Bu oran *Kütüb-i sitté*'ye olan güvene göre %11,4 daha yüksektir. İmam hatipler bilimsel makale ve tezlerde geçen hadislerin sıhhatine de, DİB tarafından onaylanan eserlerde geçen hadisler kadar güvenmemektedirler. Bununla birlikte kesinlikle evet ve büyük oranda evet diyerek bilimsel makale ve kitaplarda geçen hadislerin sıhhatine güvenenlerin oranı toplamda %52,2'dir. Bu konuda kararsızların oranı da %35,1 ile oldukça yüksektir. Yani imam hatiplerin yarıya yakını bilimsel çalışmalarda geçen rivayetlerin sıhhati konusunda emin değillerdir. Kanaatimize göre bunun en önemli sebeplerinden birisi ekranlarda herkesin karşısında birbirleriyle kıyasıya tartışan ve amacını aşan eleştirilerde bulunan akademisyenlerdir. Bir diğer sebep bazı Müslümanlar tarafından sevilen ve takip edilen araştırmacı, hoca, kanaat önderi vb. vasıflarla nitelendirilen tanınmış bazı kişilerin akademisyenleri, bazı akademisyenlerin de onları hedefe koyarak eleştiride bulunmalarındır.

Yine kanaatimize göre akademisyenlerin kullandığı bilimsel kavramlar ve anlamak için akademik alt yapı gerektiren karmaşık dil de bu sonuçlara sebebiyet veren etkenlerdendir.

İmam hatiplerin %83'ü bir hadisi anlatırken/öğretirken, o hadisi güncel hayatla ve güncel sorunlarla ilişkilendirmeye özen gösteririm demektedirler. Bu oran imam hatiplerin sünnetin mahiyeti ve günümüze uyarlanması konusunda yüksek seviyede bir bilince sahip olduklarına işaret etmektedir.

İmam hatiplerin %69,5'i "*aktaracağım hadislerin Peygamberimiz tarafından hangi anlamda / bağlamda söylendiğini merak edip araştırırım*" demektedirler. "*Okuduğum bir kitapta zikredilen hadislerin kaynağının dipnotta gösterilmesini önemserim ve bunu özellikle ararım*" diyen imam hatiplerin oranı da *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyenlere göre toplamda %83,4'tür. Bu oran hadisin kaynağını dolayısıyla da sıhhatini önemsediklerini söyleyebilmek için yeterli bir orandır. *Kararsızların* ve *büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı toplamda %15,8 olup çok yüksek değildir.

İmam hatiplerin %66,2'si hadis kaynaklarında geçtiğini bilmediği bir hadisi gazete, irşâd ve fikir kitaplarında okumakla velev ki nasihatın tesirini artırmak amacıyla olsa bile cemaate aktarmayı doğru bulmamakta, %63'ü anlamı güzel olan bir söz, halk arasında hadis olarak meşhur olmuş, irşâd ve fikir kitaplarına girmişse, o sözü konuşmalarında hadis olarak kullanmayı sakıncalı görmektedirler. Bununla birlikte %68,4'ü başkalarına aktaracakları hadislerin sahihlik durumunu, temel hadis kitaplarında geçip geçmediğini *büyük ölçüde hayır* ve *kesinlikle hayır* cevaplarını vererek önemsemediklerini söylemekte, toplamda %60,4'ü ise "*herhangi bir kaynakta (tefsir, nasihat, irşâd vb. kitaplarda) hadis olarak zikredilen bir söz, İslam dininin temel ilkelerine aykırı değilse, o sözün Peygamberimize ait olduğunu düşünürüm*" şeklinde görüş belirtmektedirler. Buradan anladığımız kadarıyla imam hatiplerin yaklaşık %60'ı hadisin herhangi bir kitapta hadis olarak geçmesini yeterli görmekte ve başkalarına hadis olarak aktarmakta mahzur görmemektedirler.

Uydurma hadisler konusunda sadece iki imam hatip yani %1,5 kendisini *tamamen yeterli*, %18 ise *büyük ölçüde yeterli* görmektedir. %47,4 yani yarıya yakını ise *büyük ölçüde yetersiz* görmektedir. %15 *kesinlikle hayır* diyenleri de eklediğimizde imam hatiplerin toplamda %62,4'ü *uydurma hadisler konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını* ifade etmektedirler. Bununla birlikte (%74,3)'ü "*gerçekte hadis olmayan güzel manalı sözlerin Peygamberimize ait olduğu iddia edilerek aktarılmasını çok yanlış buluyorum*" demekte, %58,9'u irşâd faaliyetlerinde

uydurma hadislerin de kullanıldığını, %67,2'si halk arasında hurafelerin yerleşmesinde en büyük etkenlerden birisinin irşâd faaliyetlerinde kullanılan uydurma hadisler olduğunu düşünmektedirler.

İmam hatiplerin %74,3'ü "gerçekte hadis olmayan güzel manalı sözlerin Peygamberimize ait olduğu iddia edilerek aktarılmasını çok yanlış buluyorum" demektedirler. 15. soruda %58,9 oranında "irşâd faaliyetlerinde uydurma hadislerin de kullanıldığını düşünüyorum" diyen; 16. soruda ise toplamda %67,2 oranında "halk arasında hurafelerin yerleşmesinde en büyük etkenlerden birisi irşâd faaliyetlerinde kullanılan uydurma hadislerdir" cevabını veren imam hatiplerin bu soruda da "gerçekte hadis olmayan güzel manalı sözlerin Peygamberimize ait olduğu iddia edilerek aktarılmasını çok yanlış buluyorum" dediklerini düşünmekteyiz.

Kararsızları iki görüş arasında yüzdelik oranlarına göre paylaştığımızda imam hatiplerin yaklaşık %80'i Abdulkadir Geylani, Muhyiddin İbnü'l-Arâbî, Mevlana gibi tanınmış büyük mutasavvıfların eserlerinde geçen hadislerin Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymamaktadırlar. %5,3'ü evliya olarak kabul edilen zatların manevi âlemde Hz. Peygamber ile görüşüp ondan öğrendiklerini eserlerinde yazdıklarına inandıklarını *tamamen evet* cevabı vererek ifade etmektedirler. Buna ilaveten bu zatların kitaplarında görülen Kur'ân'da ve hadislerde geçmemekle birlikte ancak Kur'ân'ın veya Hz. Peygamber'in haber vermesiyle bilinebilecek bazı bilgileri zahir uleması olarak nitelendirilen alimlerin eleştirmelerinin bu hakikati bilmediklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Bu konuda büyük ölçüde evet diyenlerin oranı da %15,9 ile azımsanmayacak seviyededir. Bu durumda imam hatiplerin toplamda %21,2'si bu görüşü bir şekilde benimsemiş olmaktadır. Yine *kararsızların* oranı da %47 ile oldukça yüksek bir seviyededir. İmam hatiplerin neredeyse yarısının kararsız kalması yeterli bilgiye sahip olmadıklarına veya konuyu zihinlerinde netleştiremediklerine işaret etmektedir. Ancak eğitim gördükleri İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültelerinde okutulan hadis ders kitaplarında bu görüşü destekleyen bir bilgi bulunmamaktadır.

Yaşayan ve halk tarafından sevilen mütedeyyin hocaların veya kanaat önderlerinin eserlerinde geçen hadislerin genelde sahih olduğunu düşünen imam hatiplerin oranı %6'dır. Bu rakam *tamamen evet* diyenlerin oranıdır. *Büyük ölçüde evet* cevabı verenlerin oranı ise %43,3 ile oldukça yüksek çıkmakta-

dır. Bu durumda *kararsızları* da dağıttığımızda imam hatiplerin yarıdan fazlasının görüşü “*yaşayan ve halk tarafından sevilen mütedeyyin hocaların veya kanaat önderlerinin eserlerinde geçen hadislerin genelde sahih olduğunu düşünürüm*” şeklindedir.

Tanınmış kanaat önderlerinin söylediklerini *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek akademisyenlerin söylediklerinden daha inandırıcı bulan imam hatiplerin oranı toplamda %35,8, aksini düşünenlerin oranı ise toplamda %34,3’tür. *Kararsızların* oranı da az değildir. Kararsızlar eşit oranda dağıtıldığında verilen cevaplara göre imam hatiplerin yarıdan fazlası akademisyenlerdense tanınmış kanaat önderlerine daha fazla güvenmektedirler. Kanaatimize göre akademisyenlere duyulan güvenin kanaat önderlerine duyulan güvenden daha düşük olmasının sebeplerinden bazıları şunlardır:

Kanaat önderleri açık ve sade bir dil kullanmakta, bilinen ve halkın çoğunluğu tarafından benimsenen konularda konuşmakta, bilimsel ve ihtilafı konulara girmemektedirler. Genelde tek konuşmacı olmayı tercih etmekte, tartışma ortamı oluşmasına ve kendilerine muhalefet edilmesine müsaade etmemektedirler. Hedef kitleleri özellikle ortalama halk kesimi olup belli bir taraftarları ve saygınlıkları vardır. Saygınlıklarını korumaya özen gösterir ve daha çok kendilerini seven, faziletlerine inanan veya saygı duyan kimselerle muhatap olurlar. Buna ilave olarak taraftarlarını çoğaltmak gibi bir hedefleri de vardır. Taraftarları ise onların doğrularına odaklanıp yanlışlarını görmezden gelir veya bir şekilde tevil ederler. Akademisyenler ise daha çok bilimsel ve karmaşık bir dil kullanır, özgün görüşlerini dillendirir, normal halktan ziyade eğitim seviyesi yüksek kimseleri muhatap alarak konuşur, taraftar toplamak veya taraftarlarının beklentilerini karşılamak gibi bir hedef gözetmezler. Ayrıca kendi aralarında da tartışmacı bir dil kullanırlar. Kanaatimize bu ve benzeri durumlar ister istemez akademisyenler hakkında olumsuz düşüncelerin oluşmasına sebebiyet vermektedir.

İmam hatiplerin eğitim ve başarı açısından daha iyi seviyelere ulaştırılabilmesi için bu makale kapsamında önerebileceklerimize gelince:

İsteyen imam hatiplerin merkezi sistemden bağımsız olarak vaaz yapmalarına, muhatap oldukları sorulara kürsüden cevaplar vermelerine fırsat tanınmalıdır. Bu durum zorunlu olarak bir arayış içerisine girip kaynaklara

bakmalarına ve güncel yayınları takip etmelerine sebebiyet verecektir. Bunun için imam hatipler örnek uygulama olarak camilere soru kutuları koyabilirler. Bu kutular aynı zamanda ihtiyaç sahibi olanları belirlemek için de kullanılabilir. Yine müftülöklere telefon aracılığıyla sorulan güncel sorular da vaazlarda gündeme getirilebilir. Cemaati soru sormaya teşvik edici bu uygulamalar imam hatiplerin hedef kitleyle diyaloglarını artırmalarına da hizmet edecektir.

Yine bu bağlamda imam hatiplerin günlük veya haftalık tutacakları bir dosyaya sorulan soruları, verilen cevapları, vaaz metinlerini yazmaları ve bu defteri cami denetiminde sunmaları istenmelidir. Zamanla bu defterlerin kitaplaştırılarak yayınlanması da söz konusu olabilir. Yine bu faaliyetler ve bunlara dayanarak yapılan yayınlar imam hatiplerin yer değıştirme ve atama kriterlerinde göz önünde bulundurulmalıdır. Bazı mesaj ve cevapların hedef kitleye ulaştırılabilmesi için dijital veya normal yazı tahtaları da kullanılabilir.

İmam hatiplerin tereddütlü oldukları konularda düşüncelerini netleştirebilmeleri için daha aktif bir şekilde seminer, konferans, çalıştay vb. faaliyetler düzenlenmeli ve bu konularda üniversiteler ve Milli Eğitim Müdürlüğüyle daha fazla iş birliği yapılmalıdır.

İmam hatipler kitapların daha güvenilir olduğunu düşünmekle birlikte, gerek konuşma yapacakları malzemeleri hazırlarken gerekse bir bilgiyi araştırırken internet sitelerini daha fazla kullanmaktadırlar. DİB özel bir birim kurarak yayınlanan dini eserler, internet siteleri vb. konularda tavsiye ve yönlendirmelerde bulunarak bir çeşit denetim mekanizması işletmelidir. Hatta İslam karşıtı yayın yapan veya dini bilgileri kasıtlı olarak çarpıtıp Kur'ân ve peygamber düşmanlığı yapan internet siteleri ve neşriyatla mücadele etmelidir. Bu konuda bilgi akışını sağlamak için imam hatiplerden de yardım alınmalıdır. Böyle bir uygulamanın hurafelere karşı alınmış bir tedbir olarak çok faydalı sonuçlara vesile olacağını, zamanla yaygınlaşarak kitaplarda ve internet sitelerinde aktarılan bilgiler konusunda bilinçlenmeye hizmet edeceğini, ehil olmayan kişiler tarafından niteliksiz kitaplar hazırlanmasını da bir oranda engelleyebileceğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

Bilen, Mehmet (2007). Din Görevlilerinin Hadis Bilgileri Üzerine. *İslami İlimler Dergisi*, S. 2, s. 81-104.

- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (2009). *es-Sünen*. Riyad: Dâru'sselâm.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (1979). *el-Câmiu's-Sahîh*. I-IV, thk. M. Fuad Abdülbâki ve dğr., Kâhire.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî (ts). *es-Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru ihyâi kütübi'l-Arabiyye.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ts). *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Yeşil, Mahmut (2000). Va'z-Hadis İlişkileri Açısından Günümüz Vaizleri İle İlgili Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 299-314.